

Rimantas ASTRAUSKAS

JAV lietuvių muzikinio gyvenimo refleksija pianolų muzikoje (1920–1930)

The Musical Life of the Lithuanian Community in the USA as Reflected in the Player Piano Music (1920–1930)

Straipsnis parengtas vykdant Lietuvos mokslo tarybos finansuotą projektą (sutarties Nr. MIP-136/2010). Projektas buvo įgyvendintas autoriui bendradarbiaujant su Kauno technologijos universitetu ir jo profesoriumi Dariumi Kučinsku.

An article was prepared during a project funded by a grant (No. MIP-136/2010) from the Research Council of Lithuania. This project was performed in cooperation with Kaunas University of Technology and Prof. Darius Kučinskas.

Anotacija

Pianolų muzika, užfiksuota ritinėliuose, yra santykinai menkai lietuvių muzikologijoje ištirtas ir dėl istorinių, politinių, ekonominių ir technologinių priežasčių mažai naudotas XX a. pradžios muzikos duomenų šaltinis. Straipsnyje siekiama ištirti ir apibendrinti lietuviškos muzikos įrašų pianolai repertuarą, identifikuoti (kiek šiuo metu tai įmanoma) kūrinių pavadinimus, jų muzikos, aranžuotųjų autorystę, muzikos šaltinius, aptarti kūrinių atsiradimo aplinkybes, įvertinti jų įtaką Amerikos lietuvių populiariosios muzikinės kultūros ir tautinės savimonės raidai. Pasirinktas istorinis muzikinių šaltinių tyrimo metodas papildytas etnografiniu tyrimo būdu ir komunikacijos teorijos elementais. Tai leido repertuaro analizės metu gautus rezultatus gretinti su visuomeninio konteksto apžvalga, bandant nustatyti, kokias reikšmes ir kaip muzika galėjo atskleisti klausytojams. Tyrimas patvirtina išvadą, kad muzika pianolai yra vertingas XX a. pradžios lietuvių, pirmiausia JAV lietuvių bendruomenės, muzikinio gyvenimo šaltinis.

Reikšminiai žodžiai: pianola, automatinis pianinas, pianolos ritinėliai, lietuviškos muzikos įrašai, Amerikos lietuvių muzikinė kultūra 1920–1930 m., JAV etninių bendruomenių populiarioji muzika, lietuvių liaudies dainos, šokiai, polkos, maršai.

Abstract

Piano rolls are a relatively less known source of musical data from the beginning of the 20th century and for historical, political, economical and technological reasons was seldom used in Lithuanian musicology. The aim of the article is to research and summarise the repertoire of Lithuanian music rolls for pianola and to identify, as far as it is possible, the titles, sources, authors as well as arrangers of the music compositions, to consider the circumstances of their appearance, and to determine their impact on the development of American Lithuanian popular music culture and national self-determination. Historical research of musical sources as the core method combined with the ethnographic one and supplemented with elements of communication theory enabled us to compare the results obtained from the music analysis with an overview of the social context trying to understand what senses and how music could communicate to the listeners. The conclusion is made that music for pianola is a significant and rarely used source of musical life of the Lithuanians at the beginning of the 20th century, particularly of the American Lithuanian community.

Keywords: pianola, player piano, pianola rolls, Lithuanian music recordings, American Lithuanian musical culture in 1920–1930, popular music of ethnic communities in the USA, Lithuanian traditional songs, dances, polka, waltz, march.

Įvadas

Nors nuo pianolų klestėjimo laikotarpio XX a. trečiajame dešimtmetyje praėjo nemažai laiko, pianolų muzika iš esmės vis dar yra *terra incognita* Lietuvoje. Daug dėmesio šiam kultūros fenomenai pastaruoju metu skiria Darius Kučinskas. Jis ištyrė pianolų Lietuvoje istoriją, identifiko svarbiausius muzikos ritinėlių rinkinius bei archyvus Lietuvoje ir JAV¹, įsitraukęs į Lietuvos mokslo tarybos remiamą projektą sudarė patikslintą lietuviškos muzikos pianoloms katalogą. Nuveiktas darbas yra svarbi ir būtina tolesnio, detalesnio muzikos tyrimo prielaida. Nors sparti

technologijų raida šiandien leidžia įgarsinti, prikelti XX a. pradžios muzikinį skambesį, nuoseklus „nepažįstamos žemės“ pažinimas iš esmės tik prasideda. Jis žada naujų didesnių ir mažesnių atradimų, neabejotinai leisiančių geriau suprasti ir suvokti, kuo gyveno, ką galvojo ir jautė XX a. pradžios Amerikos lietuviai, kas juos jungė, formavo jų muzikinį skonį, kaip juos veikė Lietuvos ir Amerikos kultūrinės terpės, kaip jos bendravo tarpusavyje ir kokią darė įtaką išeivių kūrybai.

Atliekant tyrimą teko narplioti didelį problemų kamulį: daug keblumų kėlė kūrinių, jų autorių, aranžuotojų identifikavimas, nes kataloguose ir ritinėlių užrašuose

kūriniai nustatomi tik iš pavadinimo. Daug techninių sunkumų perrašant ir atgaivinant muziką iš ritinėlių būtų buvę galima išvengti turint Lietuvoje keletą funkcionalių pianolų. Deja, tokių Lietuvoje kol kas nėra. Lengviau identifikuoti kūrinius ir jų autorius būtų padėjusi archyvinė medžiaga, saugoma JAV lietuvių kultūros archyvuose. Tačiau ji nėra lengvai prieinama, nėra sukaupta vienoje vietoje, o saugoma skirtinguose miestuose. Sunkumų kelė ir tai, kad nė vienas JAV lietuvių archyvas neturėjo funkcionalios pianolos, išlieka įrašų, gaidų, žiniasklaidos atsiliepimų, liudininų pasakojimų ir duomenų apie muzikos panaudojimą trūkumas.

Šaltinių apžvalga

Pianolos ir jų ritinėliai Lietuvoje nebuvo gaminami, todėl čia randamas tik vienas kitas atvežtinis instrumentas ir keliasdešimt įrašų ritinėlių. D. Kučinsko duomenimis, šandien lietuviškos muzikos pianolų ritinėlių rasime tik Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejuje (saugomas vienas įrašas – Vinco Kudirkos „Tautiška giesmė“), Klaipėdos universitete (kaip dalis Vytauto Strolios archyvo saugoma keletas liaudies dainų ritinėlių) ir privačiose Algirdo Jonušio Panevėžyje (70 ritinėlių, iš jų 17 lietuviškų kūrinių įrašų, tarp jų V. Kudirkos, Miko Petrausko, Česlovo Sasnausko, Aleksandro Kačanausko, Stasio Šimkaus, Jono Žemaičio, Aleksandro Aleksio-Aleksandravičiaus, Antano Vanagaičio harmonizuotos liaudies dainos ir autoriniai kūriniai) ir D. Kučinsko Kaune (13 lietuviškų kūrinių įrašų, tarp jų liaudies dainos, J. Žemaičio, Juozo Naujalo kūriniai)² kolekcijose.

Daugiausia lietuviškų ritinėlių šandien sukaupta Jungtinėse Amerikos Valstijose, nes čia buvo įsikūrusios stambiausios pasaulio pianolų ir ritinėlių gamybos įmonės. Ritinėlių kolekcijų yra Juozo Žilevičiaus ir Juozo Kreivėno archyve Lituanistikos tyrimo ir studijų centre Čikagoje, Balzeko lietuvių kultūros muziejuje Čikagoje, Kalifornijos universitete (UCLA) Los Andžele, Kalifornijoje, Amerikos lietuvių kultūros archyve (ALKA) Putname, Konektikute, V. Strolios archyve Ferlone, Naujajame Džersyje. J. Žilevičiaus ir J. Kreivėno archyve saugomas 21 ritinėlis, tarp jų 16 lietuviškos muzikos įrašų: liaudies dainų, po keletą J. Žemaičio, Vincento Nickaus, A. Kačanausko, po vieną – V. Kudirkos, A. Vanagaičio, Juozo Židanavičiaus kūrinių, Balzeko lietuvių kultūros muziejaus Čikagoje kolekcijoje 107 ritinėliai, iš jų 96 lietuviškos muzikos įrašai, daugiausia šokių ir dainų transkripcijos bei J. Žemaičio (17) ir M. Petrausko (10), keletas V. Kudirkos, V. Nickaus, S. Šimkaus, A. Aleksio-Aleksandravičiaus kūrinių, trys religinės giesmės³. Kalifornijos universitete (UCLA) Los Andžele yra 18 lietuviškos muzikos įrašų: liaudies dainų, šokių, A. Aleksio-Aleksandravičiaus, Juozo Gudavičiaus, J. Žemaičio, Č. Sasnausko kūrinių. ALKA archyve Putname, Konektikute, saugomi 54 ritinėliai, iš jų 45 lietuviški įrašai, tarp jų J. Žemaičio, M. Petrausko,

A. Vanagaičio, V. Kudirkos, V. Nickaus, A. Aleksio-Aleksandravičiaus, Ksaverio Strumskio harmonizuotos dainos ir šokiai bei originalūs kūriniai⁴. V. Strolios archyve, kurio dalis liko Ferlone, Naujajame Džersyje, ritinėlių kiekis nežinomas. Manoma, kad ne vieną dešimtį lietuviškos muzikos ritinėlių pianolai turi individualūs kolekcininkai.

Kūriniams identifikuoti svarbios informacijos teikia didžiausių ritinėlių gamintojų firmų, ypač *QRS*, katalogai⁵. Nors šiuose kataloguose specialių lietuviškos muzikos rinkinių nebuvo, jie paskelbti bendruosiuose sąrašuose tarp kūrinių anglų kalba. Popieriniai ritinėliai pianolai su įvairiausių stilių, pradedant klasikiniais koncertais ir baigiant Scotto Joplino regtėmis bei džiazu muzika, buvo tiražuojami milijonais, o leidyklų kataloguose kasmet pateikiami tūkstančiai naujų pavadinimų. Pačios didžiausios instrumentų gamyklos buvo *Welte* (Vokietija), *Duo-Art* ir *Ampico* (JAV). Ritinėlius pianoloms daugiausia leido JAV kompanijos: *Connorized Song Words*, *Victor Music Roll*, *Vocalstyle*, *US Word Roll*. Deja, pasaulinės krizės metais (1930 m.) dauguma šių firmų bankrutavo ir iki Antrojo pasaulinio karo pianolų ir jų įrašų pramonė beveik sunyko. Vienintelė firma, atlaikiusi visas negandas ir sugebėjusi sėkmingai dirbti net iki 2008 m., buvo kompanija *QRS*. Jos ritinėlių kataloge (2009 m.) – per 45 000 kūrinių pavadinimų. Lietuviški kūriniai – 250 vienetų – sudaro tik nedidelę visų publikuotų kūrinių dalį (0,55 proc.).

Apibendrinęs visus žinomus lietuviškos muzikos pianolai šaltinius D. Kučinskas sudarė katalogą, šiuo metu apimantį apie 300 skirtingų kūrinių. Sąrašas nėra baigtinis, jis nuolat pildomas⁶.

Popieriaus ritinėliai – trapi, neatspari laikui ir nusidėvėjimui laikmena. Didelė jų dalis metams bėgant sunyko, sudegė, sutrūnijo, bet tai, kas liko, perkėlus jų turinį į modernesnes laikmenas, išsaugo ir atkuria, kuo gyvena trečiojo dešimtmečio Amerikos lietuviai. Nors nė vienas čia paminėtas archyvas neturi instrumento – pianolos, D. Kučinsko pastangų dėka, pasitelkus ilgametį firmos *QRS* darbuotoją ir profesionalų pianolininką Robertą Berkmaną bei garso įrašų specialistą Darijų Špakauską, 58 lietuviškos muzikos ritinėlius pianolai pavyko perrašyti į kompaktinę plokštelę. Įrašai atlikti 2010 m. Bafalo mieste Čikagoje pagaminta pianola LAKESIDE. Šie įrašai yra neprilygstami pianolų muzikos tyrimo šaltiniai. Jie atgaivina ritinėliuose užfiksuotą muziką, prikelia ją naujam gyvenimui. Vykdydamas Lietuvos mokslo tarybos finansuotą projektą šio straipsnio autorius drauge su D. Kučinsku parengė ir 2010 m. išleido kompaktinę plokštelę. Joje publikuoti dvidešimt keturi lietuviškos muzikos pianolai kūriniai⁷.

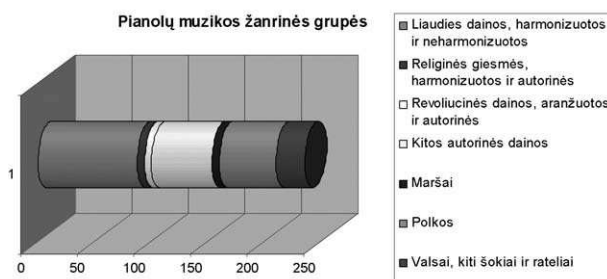
Aukščiau minėtas lietuviškos muzikos pianolai katalogas, garso įrašai ir publikuotų pirminių šaltinių, kūrinių muzikinių tekstų bei istorinių leidinių ir dokumentų analizė sudaro šio darbo medžiagos pagrindą.

I. Pianolų muzikos repertuaro bendroji charakteristika, žanrinės grupės

Nors pianolų istorija ir konstrukcija tarsi iš anksto modeliuoja klausytojo nuostatą apie mechaniską ir dirbtinį šios muzikos skambesį, pasiklausę įrašų, įsitikinsime, kad ji alsuoja gyvybe ir tikru jausmo bei dvasios polėkiu. Kompaktinėje plokštelėje publikuojami kūriniai išsaugojo tarpukario Amerikos lietuvių populiariosios muzikinės kultūros palikimą. Stebėtinai tikslūs, beveik „skaitmeninės“ kokybės įrašai ritinėliuose atgaivina ir atkuria to meto lietuviškų muzikos vakarų, bendrų susibūrimų ir švenčių nuotaiką bei skambesį, džiuginusį ir jungusį mūsų tautiečius tėvynėje ir svečiose šalyse. „P[ianolų] mada buvo plačiai užviešpatavusi provincijos miesčionių sluoksnyje.“⁸ Tuo tarsi pabrėžiama, kad pianolų muzika labiau atspindi „provincijos miesčionių“ skonį, pabrėžiant skirtį tarp didžiųjų metropolijų ir periferijos miestelių muzikinių prioritetų.

Pianolų ritinėliai prikelia iš užmaršties svarbią JAV lietuvių muzikos istorijos dalį, regis, negrįžtamai nugrimzdusią į praeitį, užmirštą. Lietuvoje žinotą tik iš pirmųjų menkos kokybės fonografo ir gramofono įrašų. Dabar ji skambiu, gyvu garsu iškyla prieš mus ir atsiveria naujam gyvenimui, atkurdamą tą garsinį pasaulį, kuris kitados buvo labai svarbus ir kuriame gyveno net kelios lietuvių kartos. Dėl pianolų įrašų Amerikos lietuvių muzikinė kultūra tampa artimesnė ir suprantamesnė dabarties klausytojams. Ypač netikėta ir nelaukta tai, kad šie, atrodo, paprastučiai kūrinėliai šiandien suskamba kaip niekad šiuolaikiškai, moderniai, o tam tikras instrumento ribotumas virsta privalumu, muzikai suteikia originalumo, naujumo.

Mus pasiekusį pianolų muzikos repertuarą pagal kūriniių žanrines charakteristikas galime padalyti į tris stambias maždaug vienodos apimties grupes: a) liaudies dainų, b) autorinės kūrybos dainų, c) maršų, šokių ir žaidimų aranžuotes. Detaliau grupuodami kūrinius, galėtume skirti paprastas neautorizuotas ir autorizuotas harmonizuotas arba išplėtotas liaudies dainas, aranžuotas tradicines ir originalias religines giesmes (daugiausia Kalėdų), aranžuotas ir originalias revoliucines dainas, kitas originalias, daugiausia patriotinio turinio, nostalgiskas, retsykais humoristines dainas, maršus, polkas, valsus, kitus šokius ir žaidimus (ratelius) (žr. 1 paveikslėlį):

1 pav. Pianolų muzikos žanrinės grupės ir jų proporcijos

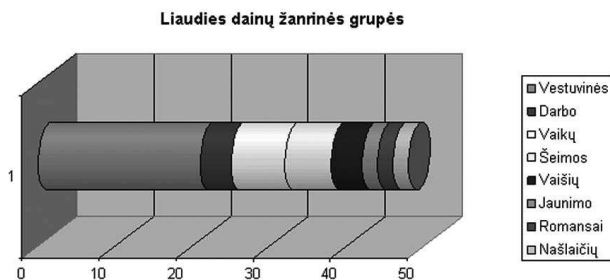
Pianolų įrašai buvo daromi dviem būdais. Samdomas garsus atlikėjas pianistas paskambindavo kūrinių, o specialus įrenginys besisukančioje popieriaus juostelėje pažymėdavo atitinkamas vietas, kuriose vėliau būdavo išjauostomos skylutės (taip įrašus daugiausia darydavo Vokietijoje veikusi pianolų kompanija *Hupfeld*, jai talkino garsūs kompozitoriai Edvardas Griegas, Claude Debussy, Carlas Reinecke, Richardas Straussas, Igoris Stravinskis, Sergejus Rachmaninovas, Aleksandras Skriabinas, skambinę ir taip išsaugoję savo kūrinius bei originalias, pirmines jų atlikimo versijas, ir žymūs pianistai Ferruccio Busoni, Leopoldas Godowskis, Ignacy Janas Paderewskis, Arthuras Rubinsteinas, jamžinę savojo interpretacijos meno subtilybės). Amerikos pianolų ritinėlių kompanijos kartais samdydavo L. Godowskį, S. Jopliną ir kitus garsius pianistus, tačiau dažniausiai ritinėlius gamindavo tiesiai iš gaidų. Tad lietuviškos muzikos pianolai prototipų reikia ieškoti spaudiniuose. Tačiau ieškodami tokių spaudinių, susiduriame su sunkiai įveikiama JAV praėjusio šimtmečio pradžioje publikuotų šaltinių prieinamumo užduotimi. Straipsnyje jie pateikiami daugiausia kaip vaizdinės medžiagos iliustracijos.

II. Liaudies dainų melodijos – pianolų muzikos pagrindas

Pianolų ritinėlių analizė rodo, kad muzikinės estetikos požiūriu jose iš esmės buvo išsaugota XX a. pradžios lietuviškų vakarų forma ir dvasia, išryškėjo panašūs muzikiniai estetiniai ir socialiniai prioritetai. XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje romantinės idėjos ir tautinės aspiracijos iškelia liaudies dainos vertę. Daina tampa svarbia tautinės savimovės formuotoja ir konsoliduojančiu veiksmu. Apie ypatingą liaudies dainų reikšmę išsaugant tautos dvasines ir estetines vertybes, jų gebėjimą telkti, jose glūdinčias nacionalinės muzikos galimybes daug rašė V. Kudirka, Vydūnas, Mikalojus Konstantinas Čiurlionis ir daugelis kitų iškiliių tautos žadintojų. Istorija liudija, kad liaudies daina skambėjo visur, kur tik susitelkdavo daugiau mūsų tautiečių. Bendrumą jie pajusdavo dainuodami drauge, susiburdami į chorus, o pastariesiems reikėjo lengvai atliekamų ir visiems patinkančių kūriniių. Niekas geriau negalėjo šių poreikių patenkinti už liaudies dainas, patriotinio pobūdžio individualią kūrybą, iškilmingas bažnytines giesmes ir liaudies šokius. Lygiai tas pačias stilistines ir žanrines kūriniių grupes randame ir pianolų ritinėlių kataloguose. Tad nieko nuostabaus, kad pianolų muzikos pagrindas – daina – persmelkia visas žanrines kūriniių grupes: ir individualią kūrybą, ir giesmes, ir ratelius, ir instrumentinę muziką.

Apibendrinami pianoloms aranžuotas liaudies dainas matome, kad jos daugiausia priklauso vestuvinių, darbo, vaikų, šeimos, vaišių, jaunimo, našlaičių dainų, romansų žanrams. Čia nerasime tuo metu Lietuvoje dar plačiai gyvavusių apeiginių kalendorinių, sutartinių, raudų, ganymo šūksnių

ir signalų, verkavimų, bet pasitaiko lyrinių, nostalgiskų vestuvinių mergvakario jaunosios gaudinimo, piršlybų, jaunimo santykių dainų, vaišių, šeimos baladžių, ilgesingų romansų (žr. 2 paveikslėlių)

2 pav. Liaudies dainų žanrinės grupės ir jų proporcijos

Pati populiariausia pianolų muzikos forma yra harmonizuotos, instrumentui adaptuotos liaudies dainos. „Harmonizuotas lietuvių liaudies dainas teisėtai galima pavadinti trumpa nacionalinės profesionaliosios muzikinės kūrybos formavimosi ir vystymosi enciklopedija. Šioje kūrybos srityje ryškiai atsispindi bendras muzikinio mąstymo ir nacionaliniu atžvilgiu savitos muzikinės kalbos formavimosi procesas“, – teigia muzikologė Rima Mikėnaitė⁹. Pianolų muzika yra gyva šio proceso liudytoja.

3 pav. Liaudies dainų harmonizuočių autoriai

Vienas pirmųjų lietuvių liaudies dainų harmonizuočių pavyzdžių publikuotas Liudviko Rėzos „Dainų“ II tome (jį 1815 m. L. Rėzai atsiuntė Stalupėnų diakonas F. V. Rauschningas)¹⁰. Prie pirmųjų lietuvių liaudies dainų harmonizuočių autorių derėtų priskirti danų kompozitorių Andreasą Peterį Berggreeną, vokiečių muziką Louisą Nastą, vieną pirmųjų apibūdinusių lietuvių liaudies dainų melodijų bruožus, lenkų etnologą ir muzikologą Oskarą Kolbergą, didelį būrį žinomų lenkų kompozitorių bei muzikų – Stanisławą Niedzielskį, Aleksandrą Polińskį, Władysławą Rzepko, Piotrą Maszyńskį, Michałą Biernackį, kuriuos pasitelkė V. Kudirka. Šio lietuvių tautinio atgimimo žadintojo reikšmė, budinant lietuvių nacionalinę savimonę, yra gerai žinoma ir aptarta, o idėjos ir darbai itin reikšmingi. V. Kudirka imasi iniciatyvos ir 1895 bei 1899 m. išleidžia du subalsuotų lietuvių liaudies dainų sąsiuvinius „Kanklės“. Juose – 42 lietuvių liaudies dainos, daugiausia pritaikytos vyrų chorui. Liaudies dainų pavyzdžiai paimti iš Christiano Bartscho dainų rinkinio „Dainų balsai“ ir surinkti entuziastų – Vinco Palūkaičio, Juliaus Aleksos, Petro Markuzo ir kitų. Deja, minėtos lenkų muzikų balsuotės neatitiko melodijų dvasios, tad dainos plačiau nepaplito. Manoma, kad V. Kudirka savo rinkiniui subalsavo dainas „Sėjau rūtą“, „Močiute mano“, „Ant kalno karklai siūbavo“, „Šėriau žirgelį“, „Ant kalno malūnelis“, „Oi eisim eisim“, „Kur upelis teka“, „Ganiau aveles“, „Vai aš pakirsčiau“. Jos buvo kur kas labiau mėgstamos chorų. V. Kudirkos balsuotės labai paprastos, melodiją viršutiniai balsai dainuoja per terciją, kiti balsai statiški, palaiko pagrindines harmonines funkcijas (žr. 4 paveikslėlių).

Beje, vienai dainai V. Kudirka sukūrė naują tekstą. Taip gimė „Karvelėli mėlynasis“, ypač išpopuliarėjusi su Č. Sasnausko melodija. Svarbiausias V. Kudirkos kūrinys – „Tautiška giesmė“, išspausdinta 1898 m. „Varpo“ 6 nr. Daugumą šių kūrinių randame ir pianolų ritinėliuose. V. Kudirkos pavyzdžiu sekė kiti rinkėjai, harmonizuotojai ir leidėjai,

Allegro
mf

Kur u - pe - lis te - ka ša - pe - lė - lius ne - ša

ten mer - ge - lė le - li - jė - lė bal - tą žą - sį pe - ša.

4 pav. V. Kudirkos subalsuota lietuvių liaudies daina „Kur upelis teka“ iš rinkinio „Kanklės“

dažnai būdami vienu asmeniu: Leonas Ereminas, Vydūnas, M. K. Čiurlionis, M. Petrauskas, S. Šimkus ir kiti. Kas vertė juos imtis tokios veiklos? Pirmiausia tautinis pakilimas XX a. sandūroje, masiškai iš pradžių užsienyje, vėliau ir Lietuvoje besikuriantys tautiškai apsisprendusių muzikos mėgėjų chorai ir didelė tinkamo repertuaro stoka.

Apie chorinių kūrinių, subalsuotų liaudies dainų stygių JAV ir galimus kūrinių šaltinius 1901 m. savo dainų rinkinio prakalboje rašo iš Niujorko chorvedys ir leidėjas L. Ereminas: „Pradedant rinkti šitą rankių buvo mieryjama surinkti vien lietuviškas dainas, balsus, ką pradėjus, pasirodė negalimu. Stokavo melodijų ir žodžių. Nuo pačių žmonių pasinaudoti, ypatingai išėivių, nebuvo galima; tokį darbą galima atlikti vien Lietuvoje. Iš p. Bartsch'o surinktų „Dainų balsai“ pasinaudoti nebuvo galima dėl stokos dainų žodžių, o iš kun. A. Juškos „Lietuviškų ir svotbinių dainų“ vėlgi ne, dėl stokos melodijų, kurios pasirodė tik pereituose metuose, užtat šiame rankiujė yra tik penkta dalis lietuviškų dainų.“¹¹ L. Eremino rinkinyje randame vėliau išpopuliarėjusius ir pianolų ritinėliuose įrašytus kūrinius: V. Kudirkos „Tautišką giesmę“ (Nr. 1 ir 67), liaudies dainas „Lakštingalėlė“ (Nr. 16), „Strazdelis“ (Nr. 20 ir 36a), „Sveiki broliai dainininkai“ (Nr. 17), „Birutė“ (Biruta), ž. Silvestro Valiūno (Nr. 26), „Iš tolimos šalies“ („Kur banguoja Nemunėlis“), ž. Ksavero Sakalausko-Vanagėlio (Nr. 25).

1904 m. Tilžėje pasirodė Vydūno rinkinys „Lietuvos Aidos“. Jame pateiktos 54 lietuvių liaudies dainos, daugiausia iš Antano Juškos ir Ch. Bartscho rinkinių. Vėliau, 1909 m., išleistame rinkinyje „Lietuvos varpeliai“ greta individualios kūrybos pavyzdžių pateikiamos ir 22 subalsuotos liaudies dainos, paimtos iš anksčiau minėtų rinkinių. 1908 m. pasirodė itin vertingas M. K. Čiurlionio harmonizuočių

rinkinys „Vieversėlis“, skirtas mokykloms. Tiek M. K. Čiurlionio, tiek Vydūno rinkiniai turėjo didelę istorinę reikšmę Mažosios Lietuvos, Lenkijos tautiečiams, tačiau JAV lietuviams jie didesnės įtakos nepadarė. Bent jau ryškesnės įtakos pėdsakų pianolų muzikoje nerandame.

Pirmieji liaudies dainų harmonizuočių bandymai meniniu požiūriu buvo kuklūs, tačiau istoriškai reikšmingi, nes, viena vertus, išsaugojo tradicines dainas, išplatino jas lietuvių bendruomenėse, telkė tautiečius vienybėn, būsimiems svarbiems darbams atkuriant Lietuvos valstybingumą ir jį įtvirtinant, kita vertus, skatino profesionaliosios muzikos raidą, ugdė klausytojų meninį skonį.

Apibūdindama ankstyvus harmonizuotų lietuvių liaudies dainų pavyzdžius – V. Kudirkos „Kur upelis teka“ ir L. Eremino „Strazdelis“ – R. Mikėnaitė pastebi, kad „pasirinktos liaudies melodijos nėra itin įvairios derminiu, intonaciniu ar ritiniu požiūriu. Tai išplaukė ir iš to meto aplinkybių. Kadangi tuo metu dainų rinkimo ir užrašinėjimo darbas buvo tik pradėtas, to meto kompozitoriai, kurie pirmiausia stengėsi propaguoti nacionalinę muziką, dar negalėjo būti reiklūs, pasirinkdami vieną ar kitą liaudies melodiją. Jiems dažnai teko apsiriboti tik buityje paplitusiomis dainomis“¹². Nors ir nebūdami tobuli harmonizuočių pavyzdžiai, jie buvo svarbūs liaudies dainų šaltiniai: vėlesni autoriai ne kartą prie šių dainų grįžo ir sukūrė vertingų interpretacijų. Pavyzdžiui, L. Eremino subalsuotą pirmąsyk publikuotą dainą „Lakštingalėlė“ vėliau išplėtojo A. Kačanauskas, liaudies dainą „Strazdelis“, V. Kudirkos „Šią naktelę“ – M. Petrauskas, V. Kudirkos „Ant kalno karklai“ – M. Petrauskas ir J. Naujalis, V. Kudirkos „Kur upelis teka“ vėliau meistriškai pianolai aranžavo George Apolsky ir Paulas Bukantis. Taip pat verta prisiminti, kad

Lakštingalėlė

Lento Balsus sudėstė L.E.

1. Lak - štin - ga - lė - le, links - mas paukš - te - li, Ko - dėl ne - čiu - bi
 2. Ką aš čiu - l - bė - siu kiau - rą die - ne - lę? Pie - me - nys dras - kė
 3. Ar - to - jai gau - dē ir ma - ne pa - čią. Sa - kė nu - le - sus
 4. Sa - kė pra - my - nus pie - vos žo - le - lę, Sa - kė pa - bai - džius

kiau - rą die - nelę? Ko - dėl ne - čiu - bi kiau - rą die - nelę?
 ma - no liz - delį. Pie - me - nys dras - kė ma - no liz - delį.
 kvie - čių dir - velę. Sa - kė nu - le - sus kvie - čių dir - velę.
 bė - rus žir - gelius. Sa - kė pa - bai - džius bė - rus žir - gelius.

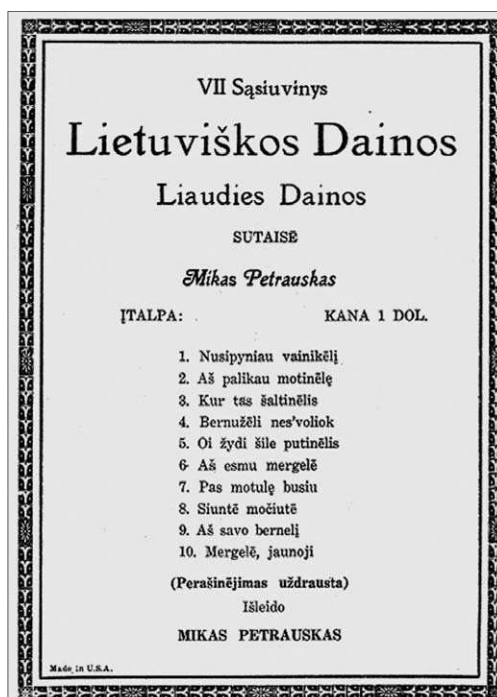
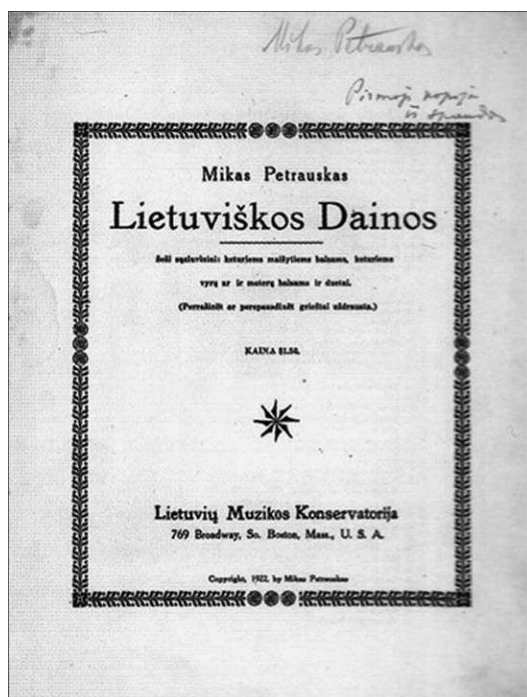
5 pav. L. Eremino harmonizuota lietuvių liaudies daina „Lakštingalėlė“ iš autoriaus rinkinio

L. Eremino subalsuota daina „Iš tolimos šalies“ („Kur banguoja Nemunėlis“), ž. K. Sakalausko-Vanagėlio, vėliau buvo harmonizuota ir išpopuliarinta J. Naujalio, o kur dar V. Kudirkos „Tautiškos giesmės“ ilga taisyčių ir tobulinimų istorija. Pianolų ritinėliuose dažnai aptinkame pirmuosius, pradinius melodinius šių vėliau išpopuliarėjusių kūrinių variantus, o kartais ir naujesnes jų versijas. Taip pianolų muzika išsaugojo vertingus pirminius šių kūrinių pavidalus, parodė muzikos raidos kryptis. Galime daryti išvadą, kad ji labiau atspindėjo prieš dešimtmetį gyvavusį repertuarą, aklaui nesekė naujovėmis ir madomis, nors visiškai pastarųjų poveikio neišvengė.

V. Kudirkos išskirtinis dėmesys liaudies dainai buvo įkvepiantis pavyzdys ir M. Petrauskui, šito nevensgiam pabrėžti¹³. M. Petrauskas knygoje „Iš muzikos srities“, išleistoje 1909 m. Čikagoje, rašo: „Turėdami tokį gausų turtą muzikos srityje, kaip mūsų dainą, turime ją palaikyti. Tegul muzikai renka, užrašinėja dainas nuo žmonių ir apvelka tas melodijas harmoniniu rūbu, apdabina jas savo vaidentumės gintarais ir įvairiais žemčiūgais, o visuomenė tegul jas maloniai priima ir dainuoja kaip kas gal – pavieniui ir būreliais, ir visa minia.“¹⁴ M. Petrauskas šiuo keliu ėjo ir pats. Iš jo pasisakymo galime numanyti, kad daugumą liaudies dainų jis asmeniškai užrašė iš pateikėjų ar gavo jau užrašytas iš išprususių rinkėjų (pavyzdžiui, Juozo Neimonto), o juo neabejotinai sekė didelis bendraminčių būrys. Beje, vėliau J. Neimontas ir pats subalsavo keletą liaudies dainų, iš jų ypač paplito „Pasisėjau žalią rūtą“ ir kai kurios kitos. Kaip M. Petrausko, S. Šimkaus, K. Strumskio ir kitų JAV lietuvių muzikų pastangomis sparčiai daugėjo chorui pritaikytų lietuvių liaudies dainų publikacijų, matome peržvelgę spaudos leidinius.

M. Petrauskas yra išspausdinęs per 70 liaudies dainų išdailių chorams ir solistui su pritarimu. Jo harmonizuotos dainos „Bernužėli, nes'voliok“, „Suktinis“, ž. M. Rastinio, „Oi tu ieva“ išsiskiria meniniu brandumu, melodiją paryškinančiu ir uždegančiu akompanimentu. Kai kurie M. Petrausko meniniai atradimai yra unikalūs: pvz., dainoje šokyje „Suktinis“, taip pat „Bernužėli, nes'voliok“ versijoje mišrių balsų chorui jis panaudoja chorinį akompanimentą, kurį kaip skudučių sutartinėse išskaido į ritiniusodus ir išdėsto per kelis balsus, perskirdamas pauzėmis. Šie kūriniai sudaro vertingiausią liaudies dainų pianoloms dalį. Kompozitorius yra sukūręs ir labai paprastų, lengvai atliekamų liaudies dainų harmonizuočių (žr. „Motuš motušė“, „Per girelę“, „Saulelė raudona“), taip pat sudėtingų dramatiško turinio dainų, pvz., „Pasaką“, ž. Kalėdų kaukės. M. Petrauskas suprato meninę ir mokslinę liaudies dainų svarbą. Išleidęs pluoštą dainų sąsiuvinį, prie publikuotų liaudies dainų jis dažniausiai nurodo jų šaltinius, užrašymo vietą, pvz., VII sąsiuvinyje. Lietuviškos Dainos. Liaudies Dainos. Sutaish Mikas Petrauskas. Išleido Mikas Petrauskas. Made in U.S.A. copr. 1927.

Prie dainos „Nusipyniau vainikėlių“ nurodyta, kad tai daina „Nuo Pilkalnio, Prūsų Lietuvos“. Melodija užrašyta 1852 m. (Schleicher „Handbuch der Lit. Spr.“ N. 319). Dažnai pateikiama dainų geografinė kilmė, tarkime, prie dainos „Bernužėli, nes'voliok“ prirašyta, kad tai „Labanoriškių daina nuo Švenčionių“, randame nuorodų „Oniškėnų daina“, „Nuo Žaslių“, prie keleto kitų pastaba „iš Ūdrijos“ bei tai, kad „melodiją ir žodžius atsiuntė J. Neimontas“. Reikia pasakyti, kad toli gražu ne visos M. Petrausko dainos buvo platinamos ritinėliais, didelė jų dalis taip ir liko tik gaidomis.

6 pav. M. Petrausko harmonizuotų lietuvių liaudies dainų rinkinių, išleistų JAV, tituliniai puslapiai

Ber nužėli nes'voliok!

Labanoriškių daina; nuo Švenčionių

mf $\text{♩} = 72$
Žaisliai Mikas Petrauskas

SOPRANAI I
SOPRANAI II
ALTAI
TENORAI I
TENORAI II
BASSAI

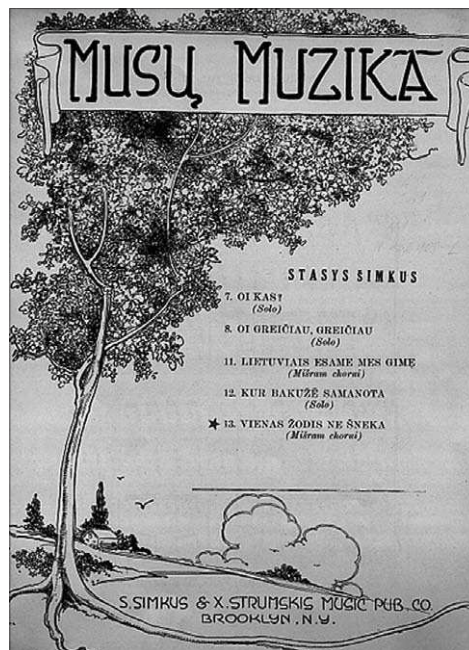
Ber - nu - žė - li, nes' - vo liok, žiu - po - ną su - trin - si,
lia, lia, lia, lia, lia - lia - lia, lia - lia - lia,
lia, lia, lia, lia, lia - lia - lia, lia - lia - lia,
lia, lia, lia, lia, lia, lia,

5 *p*
At - si - stok, pa - bu - čiuk, Sa - va - ją pa - žin - si,
lia - lia - lia, lia - lia - lia, lia, lia, lia - lia - lia,
lia - lia - lia, lia - lia - lia, lia, lia, lia - lia - lia,
lia, lia, lia - lia - lia, lia - lia - lia, lia - lia - lia!

7 pav. M. Petrausko mišriam chorui pritaikyta lietuvių liaudies daina „Ber nužėli, nes'voliok“

Ši pastaba kur kas labiau turėtų būti taikoma originaliai kompozitoriaus kūrybai. Kodėl taip atsitiko, galime tik spėlioti: greičiausiai dėl kai kurių dainų ryškaus regioniško, tarmiškų tekstų, kūrinų sudėtingumo, atlikimo sunkumų, neprieinamumo saviveikliniams chorams ar dar kitų priežasčių. M. Petrausko originalios dainos ir liaudies dainų išdailos sudaro svarią pianolų repertuaro dalį – 11 proc. visų kūrinų ir apie 20 proc. dainų.

Nemažai liaudies dainų išdailų publikavo S. Šimkus drauge su K. Strumskiu. Vėliau S. Šimkui pasitraukus, leidybinį darbą K. Strumskis tęsė vienas. Taip iki 1920 m. greta Vokietijoje, Lenkijoje, Rusijoje išleistų Ch. Bartscho, A. Juškos liaudies dainų rinkinių, Vydūno, M. K. Čiurlionio harmonizuotų liaudies dainų rinkinių JAV šviesą išvydo kelios dešimtys L. Eremino, M. Petrausko, S. Šimkaus, K. Strumskio, Antano S. Pociaus, J. Žemaičio ir kitų autorių subalsuotų liaudies dainų rinkinių, kurie drauge su V. Nickaus, Władysława H. Sajewskio, „George-Vitak“, „Vitak-Elsnic“ ir kitų kompanijų orkestrinės muzikos leidiniais sudarė lietuviškos muzikos pianoloms pagrindą.

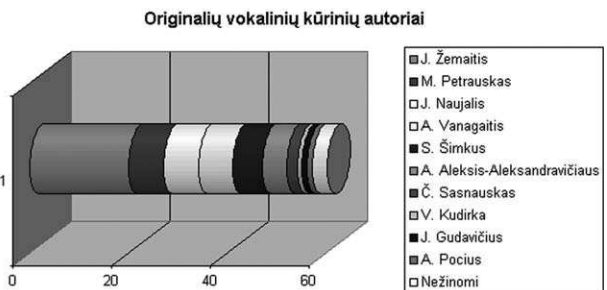

8 pav. S. Šimkaus dainų rinkinio „Mūsų muzika“ viršelis

III. Autorinė kūryba

Autorinių kūrinių žanrinė įvairovė kur kas platesnė, nei galėtų atrodyti – tai ir iškilmingi himnai (V. Kudirkos „Tautiška giesmė“ (Himnas), Č. Sasnausko „Tautiškoji daina“, J. Naujalio „Lietuva brangi“, ž. Maironio, S. Šimkaus „Lietuviais esame mes gimę“, ž. Jurgio Zauerveino, J. Naujalio „Lietuva brangi“, ž. Maironio, A. Aleksio-Aleksandravičiaus „Vyčių himnas“, ž. Motiejaus Gustaičio), patriotinio turinio lyrika (J. Žemaičio „Mylėki tėvynę“, „Vilniaus kalneliai“, „O Lietuva numylėta“, „Gana, broliai, mums miegoti“, A. Aleksio-Aleksandravičiaus „Ginkim šalį Lietuvos“, S. Šimkaus „Kareivių daina“ („Ei, Lietuvos kareivėliai“), pakilaus džiugesio kupinos Kalėdų giesmės (J. Naujalio aranžuotos „Angelai gied danguje“, „Gul šiandieną“, „Tyliają naktį“, ž. Adomo Jakšto), ilgesingos elegijos (S. Šimkaus „Kur bakūžė samanota“, ž. Petro Vaičiūčio, „Plaukia sau laivelis“), romansai (Č. Sasnausko „Karvelėli mėlynasis“, ž. V. Kudirkos, A. Aleksio-Aleksandravičiaus „Ak, myliu tave“, „Meilė“, abiejų ž. Leonardo Šimučio-Šilelio), humoristinės (A. Vanagaičio „Stasys“, „Dul dul dūdelė“, abiejų ž. Liudo Giros, „Asilas ir doleris“, ž. Kukaičio), revoliucinės dainos (M. Petrausko aranžuotos „Darbininkų marselietė“, „Ant barikadų“, „Internacionalas“, „Varšuvietė“).

Patriotinių dainų kūryba taikliai atspindėjo laikotarpio dvasią ir tautos politines realijas. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, patriotinės muzikos padaugėja. Iškyla vieno iš svarbiausių tautinių ir valstybės simbolių – himno – klausimo svarba. Pianolos negalėjo atspindėti visų tuo metu aktualių debatų, taisyimų, tobulinimų. Tačiau jų atgarsiai paliko pėdsaką. Patriotinės tematikos kūriniai pianolų ritinėliuose užfiksuoti ne po vieną, o keletu vienetų. Tai liudija jų svarbą.

9 pav. Pianoloms pritaiktų originalių vokaliųjų kūrinių autoriai

V. Kudirkos himnas ilgą laiką buvo bene vienintelis įgarsintas pianolų muzikos pavyzdys Lietuvoje¹⁵. Palyginkime originalią V. Kudirkos „Tautiškos giesmės“ melodiją, pirmą

Nr. 6 V A R P A S. 95

Tautiška giesmė. Gieslę ir žodžius sudarė P. K.

S. Lie - tu - va, tė - vy - au - mo - sų, tu - did - ry - tių ie - me, ši - gra - ci - ties
 A. Te - gul ta - vo - vai - kiai ei - na vien - ta - kais dō - ry - būs, te - gul dir - be
 T. ta - vo - su - ūm - to - sti - jay - bė se - miš ir šmo - nių gē - ry - būs.
 B.

S. Te - gul o - ve - lė Lie - tu - voj tams - ūm - ūm - pra - ša - li - ūm, ir švie - ta,
 A. Te - gul me - lė Lie - tu - von dō - ga - mo - sų lie - di - ūm, var - dan - tae
 T. ir tie - se mus sing - mišs te - ly - di. ly - di.
 B. Lie - tu - von vie - ny - bė te

10 pav. V. Kudirkos „Tautiškos giesmės“ pirmasis 1898 m. leidimas ir V. Nickaus orkestruotė, išspausdinta 1914 m. ir išsaugota pianolų ritinėliuose

National Hymn.
(TAUTIŠKAS HIMNAS.)

DR. KUDIRKA
Ork. V. NICKUS

kartą išspausdintą 1898 m. „Varpo“ lapkričio–gruodžio numerį (Nr. 6), su V. Nickaus atlikta jos aranžuote, išspausdinta JAV 1914 m. Išklaušęs įrašą, D. Kučinskas iš klausos spėjo, kad šio kūrinio skambesiu įtakos turėjo pučiamųjų muzikos poveikis¹⁶. Aptikę V. Nickaus orkestruotės gaidas, tikrai galime pasakyti, kad spėjimas pasitvirtino. Palyginę originalų V. Kudirkos tekstą ir jo kiek pakeistą V. Nickaus orkestrinį variantą, matome oktavomis išryškintą ir nuoseklią seka išdėstytą boso partiją, ritminėmis figūromis ir smulkiais pasažais užpildytas pauzes, pakeistą į patogesnę pučiamiesiems instrumentams B-dur tonaciją.

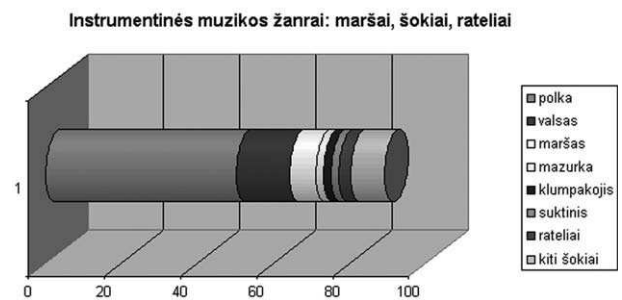
Svarbiausias pianolų muzikos žanras ir šaltinis – liaudies muzika, ypač liaudies daina, įvairios jos harmonizuotės ir adaptacijos bei artima liaudies dainai, jos stipriai paveikta, folklorizuota autorinė kūryba. Riba tarp liaudies ir autorinių dainų kartais tiesiog išnyksta. Didžiausiai autorinių kūrinių daliai atstovaujancio muzikos autoriaus J. Žemaičio kūryba yra melodinga, artima nostalgiskoms našlaičių, tremtinių, emigrantų dainoms. Jis yra parengęs ir savo lėšomis išleidęs 26 originalių ir harmonizuotų liaudies dainų bei žaidimų rinkinius, iš jų plačiau žinomas vaikų chorui skirtas 16 dainų rinkinys „Sietynėlis“ bei mišriam chorui skirtas 21 dainos „Bijūnėlis“. Dainas J. Žemaitis kūrė savo („Gana, broliai, mums miegoti“, „Aš lietuvaite“, „Pas darželį trys mergelės“) ir kitų poetų – Julijaus Baniulio („Pas motinėle“), Dominyko Tomo Bačkausko („Vai kalba, žada“), L. Šilelio („Sudiev, gimtine“) tekstais. Dainos plačiai paplito Pensilvanijos lietuvių mokyklose. J. Žilevičius teigia, kad beveik visos „jos buvo įrašytos į pianolų volelius ir tūkstančiais išplatintos“¹⁷. J. Žemaičio dainų orkestruotes iš kitų kūrinių išskiria gerai juntamas džiazio muzikos, ypač S. Joplino regtaimų, apskritai XX a. pradžios džiazio pianistų atlikimo manieros poveikis (žr. J. Žemaičio „Kas nuramins man širdelę“, „Pas darželį trys mergelės“). Kituose Amerikos miestuose ši kūryba yra mažiau žinoma. Pianolų kataloguose kūriniai dažnai grupuojami po du. Nemažai autorinių dainų (J. Žemaičio „Kas nuramins man širdelę“, „Pas darželį trys mergelės“, Juozo Gudavičiaus „Kur giria žaliuoja“, ž. K. Sakalausko-Vanagėlio „Kur paliko ta jaunystė“, ž. Juozo Šnapščio-Margalio, Antano S. Pociaus, J. Gudavičiaus „Leiskit į tėvynę“, ž. J. Šnapščio-Margalio ir kitos) yra plačiai paplitusios ne vien tarp Amerikos lietuvių, tapusios liaudies dainomis. Tačiau išplėtotų liaudies dainų dėl ribotos ritinėlio trukmės čia beveik neaptinkame. Modernių, itin originalių kompozicijų greičiausiai dėl specifinių publikos reikmių ir muzikinio išsilavinimo stokos taip pat nėra. Liaudies dainų melodijos persmelkia ir instrumentinę kūrybą.

IV. Maršai, polkos, valsai

Maršai ir šokiai sudaro svarbiausią instrumentinės kilmės kūrinių pianolai dalį. Ypač daug tarp jų polkų (per 50), kiek mažiau valsų (14 kūrinių), maršų (7 kūrinių), kitų šokių tik

vienetai, nors jų įvairovė ir nemaža: suktinis, „Kepurinė“, klumpakojis, pakeltkojis, kadrilis, „Aguonėlė“, padespanas, vengerka, mazurka, krakoviakas, pampiljonas. Beje, lietuviškų šokių ir žaidimų tradicija driekiasi nuo XIX a. pabaigos, šokiai buvo svarbi lietuviškų vakarų sudedamoji dalis. Įvairūs žinytai teigia, kad pirmas lietuviškas šokis scenoje buvo suktinis, pašoktas Peterburge 1903 10 31, o 1905 02 20 ten pat pirmą kartą sceną išvydo „Klumpakojis“ (nuoroda iš Lietuvos liaudies kultūros centro tinklalapio). 1911–1919 m. keturis stambius lietuvių liaudies žaidimų (su melodijomis) rinkinius parengė ir išspausdino Matas Grigonis¹⁸. Pirmosios tautinių šokių šventės Čikagoje 1957 m. birželio 30 d. programą sudarė suaugusiųjų šokiai: „Suktinis“, „Kubilas“, „Kalvelis“, „Čigonėlis“, „Mikita“, „Kepurinė“, „Vėdaras“, „Šustas“, „Jonkelis“, „Senio polka“, „Sadutė“, „Oželis“, „Blezdingėlė“, „Rugučiai“, „Malūnas“ ir „Noriu miego“. Taigi tautiniai šokiai ir žaidimai šiandien yra svarbi Amerikos lietuvių tautinės tapatybės dalis.

Svarbiausios instrumentinės muzikos kūrinių žanrinės grupės ir jų skaitmeninės proporcijos gerai matomos 11 paveikslėlyje.

11 pav. Instrumentinės muzikos žanrai

Instrumentinėje muzikoje pasigirsta karinių pučiamųjų orkestrų (V. A. Bastaro maršas „Baltas kareivis“, Petro Stankevičiaus maršas „Tėvynės garbei“) ir įvairios sudėties liaudies kapelų (benų ir bendų) muzikos atgarsiai („Žvaigždelių lietaus polka“, polka „Ūkininko prisakymai“, Louiso Vitako polkos „Jūžinta“ ir „Mergužėlės“, valsas „Marytė“). Iš originalių lietuvių autorių kūrinių minėtini V. Kudirkos mazurka „Sudiev“, valsas „Varpelis“, J. Židanavičiaus (Seirijų Juozo) polka „Seirijų mergelė“, vienos pirmųjų Lietuvoje moterų kūrėjų Onos Balčiūnas „Maršas“ ir Rietavo orkestro auklėtinio Petro Stankevičiaus maršas „Tėvynės garbei. Lietuvos maršas“. Beje, P. Stankevičius buvo vienas V. Kudirkos „Himno“ tobulintojų, sukūręs visiškai naują melodiją pagal V. Kudirkos „Tautiškos giesmės“ eiles. P. Stankevičiaus maršą, kaip ir V. Kudirkos, orkestravo V. Nickus, išryškindamas atskirų instrumentų grupes, oktavomis paryškindamas boso partiją (žr. 12 pav.).

Šie kūriniai bene geriausiai atskleidžia pianolų tembrines ir orkestrines bei virtuozines galimybes, pasižymi ryškiu savitu koloritu. Pirmoji pažintis su instrumentinių kūrinių

Lithuanian March (LIETUVOS MARŠAS)

P. STANKEVIČIUS
Ork. V. NICKUS

12 pav. V. Nickaus orkestruotas P. Stankevičiaus „Lietuvos maršas“

pianoloms repertuaru sukelia nelauktą įspūdį: žinomos populiarių dainų ir šokių melodijos suskamba spalvingai, jaučiama tvirta profesionalo ranka ir geras instrumento galimybių išmanymas. Bandant suprasti šių kūrinių atsiradimo aplinkybes, atsiskleidžia nauji svarbūs faktai apie JAV lietuvių populiariosios šokių muzikos kontekstą, išryškėja lietuvių atlikėjų instrumentinės muzikos ir muzikavimo tradicijos, ryšiai su kitataučių, daugiausia čekų ir lenkų, atlikėjais ir kolektyvais. Pianolų muzikos įrašai išsaugojo ansamblinio ir orkestrinio muzikavimo bruožus. Instrumentiniai lietuvių atlikėjų kolektyvai, vadinami bendais ir benais, jau buvo žinomi nuo XIX a. pabaigos. Pirmąjį lietuvišką orkestrą „First Lithuanian Band“, kuriame grojo 30 atlikėjų, 1885 m. Šenandore (Shenandoa) suorganizavo Navickas (LMI, p. 146–147). „Nuo 1900 iki 1921 m. vien Čikagoje gyvavo 7 benai, kurių vadovai buvo I. Grušas, J. Keturakis, Jonas Jakaitis, Račiūnas, Vytrautas Lukauskas, Vladas Daukša, Petras Sarpalius“ (LMI, p. 147). Su orkestrais dirbo išsilavinę profesionalūs kompozitoriai ir vadovai – V. Nickus, A. Pocius. V. Nickus 1914 m. išleido orkestrui pritaikytų lietuvių liaudies šokių albumą¹⁹.

Trečiajame dešimtmetyje Amerikos didmiesčiuose (ypač Niujorke, Bostone, Filadelfijoje, Čikagoje) buvo susibūrę nemažai įvairiausių muzikos atlikėjų iš Rytų ir Vidurio Europos šalių. Jų kapelos ilgainiui suformavo savitą stilių, žinomą Čikagos polkos, *dyno* arba *honky* stiliaus vardu. Šie atlikėjai glaudžiai bendravo ir bendradarbiavo su lietuvių atlikėjais ir lietuvių auditorija. Prie kūrinių „Onytės polka“ randame nuorodas: aranžavo Wincentas Baluta, autorių teisės priklauso Władysławui H. Sajewskuii. Baluta, Sajewski – populiarios Suvalkų krašto gyventojų pavardės²⁰. Lietuviškų pavardžių pasitaiko tarp to ir vėlesnio meto Čikagos lenkų liaudies muzikos kapelų dalyvių, populiarių šokių atlikėjų. Polkų meistrai buvo P. Bukantis, Steve’as Litwinas, Adelė Litwin, Joe Stulga, Walteris (Władziu) Jagiello. Tai leidžia manyti, kad lietuvių kilmės muzikantai įnešė savo indėlį kurdami ir tobulindami Čikagos polkas.

Antra vertus, kaip rodo išlikusių ritinėlių sąrašai, Amerikos lietuviai noriai klausėsi ne tik lietuvių, bet ir kitų autorių sukurtų bei aranžuotų populiarių, artimų lietuvių liaudies šokiams muzikos kūrinių.

L. Vitako, F. Przybylskio, W. Balutos, G. Apolsky’o, P. Bukančio, J. Powiadowskio, G. Kozłowskio, E. Owczarskio, W. H. Sajewskio ir kitų autorių polkos buvo svarbi JAV lietuvių muzikos repertuaro dalis, stilistiškai artima tradicinei lietuvių kaimo kapelų muzikai. Kitataučių muzikantų poveikis gali būti matomas ne tik kūrinių repertuare, bet ir instrumentuotėse, atskirų štrichų, imituojančių būdingų nacionalinių instrumentų skambesį, panaudojime. Lietuviškų kūrinių orkestruotėse kartais pasitaiko kroatų polkoms būdingas melodijų išryškėjimas tremolo štrichu. Šis štrichas atkuria būdingo kroatų instrumento tamburicos tembrą. Išties meistriškos yra šių kūrinių orkestruotės, kurios fortepijono priemonėmis leidžia atkurti orkestrinį skambesį. Ypač spalvingos ilgamečių įvairių orkestrų vadovų V. Nickaus ir A. Pociaus aranžuotės. Kūrinių aranžuotojai dažnai siekė atkurti kanklių skambesį, kanklių atlikimo būdą (naudodami *arpeggio* štrichą), išryškindavo skirtingus skambesio registrus, pabalsius, melizmais ir trėlėmis paryškindavo ir pajvairindavo liaudies melodijas, suteikdavo joms puošnesnį apdarą. Orkestrinis muzikinis mąstymas, tembriniai kontrastai atsiskleidžia lietuviškų šokių pynėse, persmelkia liaudies dainų aranžuotes, sukuria ypatingą šventišką nuotaiką. Meistriškos V. Nickaus, L. Vitako, K. Echnerio, S. A. Perry’o ir kitų autorių lietuviškų dainų ir šokių orkestruotės, kurias skatino besikuriantys orkestrai, o rengė ir platino Čikagoje įsikūrusios žinomos muzikos leidyklos („George-Vitak“, „Sajewski“, ypač „Vitak-Elsnic“²¹ ir kitos), vėliau natūraliai persikėlė į pianolų ritinėlius. Klausydami jį tiesiog negalime nesistebėti aranžuotojų išradingumu ir profesionalumu. Kompanijų vadovai – L. Vitakas, W. Sajewskis, J. P. Elsnicas – patys buvo geri atlikėjai ir profesionalūs aranžuotojai, populiarių kūrinių autorių teisių valdytojai. Jie iš praktinės patirties

OUR BOHEMIAN, LITHUANIAN AND POLISH BOOKS

are known throughout the world and rank as the "peppiest" music that folks like to dance to.

Bohemian Dance Collection No. 1—Contains 12 Popular Pieces, arranged in easy style. Can also be used for home entertainment. Price, each book **35c**
PIANO **.65c**

Bohemian Dance Collection No. 2—Comprises 21 well known Folk Songs, arranged in dance style, and can be played with fine effect with any combination of instruments specified below. Price, each book **50c**
PIANO **\$1.00**

Lithuanian Orchestra Dance Folio No. 1 and 2—Each book contains 25 Popular Folk Songs and Dance Numbers. Very snappy arrangements that can be played in a combination of three or more instruments. Price, each book **50c**
PIANO **\$1.00**

Polish Dance Collections, No. 1–2–3–4–5—The most popular Polish book on the market. Each book contains from 25 to 31 pieces. The books No. 1 and 2 have Piano-Accordion Parts in Orchestra Key. This book sells for **\$1.50**. Piano Part, **\$1.00**. ALL OTHER PARTS **50c**.

All the Above Books Published for		
First Violin	Clarinet	C Mel. Sax.
2nd Violin	Corsets	Eb Alto Sax.
Bass	Trombone	Bb Sop. Sax.
Cello	Drums	Bb Ten. Sax.
Flute	Piano	Tenor Banjo

VITAK-ELSNIC COMPANY
4815 S. Ashland Ave. Chicago, Illinois

LITHUANIAN ORCHESTRA DANCE FOLIO NO. 2

PUBLISHED FOR THE FOLLOWING INSTRUMENTS:

First Violin or C Melody Saxophone	Eb Alto Saxophone
Second Violin	Bb Tenor Saxophone
Bass	Clarinet in A
Cello and Trombone	1st and 2nd Cornet in A
Flute	Tenor Banjo
Bb Soprano or Bb Clarinet	Drums
	Piano Accompaniment

CONCERTINA PART \$1.50
PIANO ACCOMPANIMENT 1.00
ALL OTHER PARTS .50

CONTENTS

1 Leiskit i Tėvyne	Marsas
2 Kur Paliko ta Jau nustė	Marsas
3 Justina	Polka
4 Merguzeles	Polka
5 Erel	Polka
6 Zidėli Juodeli	Polka
7 Dzuks	Polka
8 Senos Mergos	Polka
9 Lietuvos Kvietkos	Valcas
10 Marijampolis	Polka
11 Gerė, Gerė, Girsuokleli!	Marsas-Polka
12 Naslyje	Polka
13 Sia Nakte	Marsas
14 Elabiete	Polka
15 Dusetos	Polka
16 Kariska	Polka
17 Lengvos Kojos	Polka
18 Usagu Kalmas	Polka
19 Bejoni	Polka
20 Dvieju Zodstu	Polka
21 Balinas	Polka
22 Panemunis	Polka
23 Lakstute	Polka
24 Dediene	Polka
25 Eitiks	Polka

1st and 2nd Violin

ALBUM Lithuanian Dances For Orchestra

By **VINCENT NICKUS**

Piano Solo
1st Violin
2nd Violin

1st Clarinet or Trumpet
2nd Clarinet

Published by Vincent Nickus
178 E. Main St.
Amsterdam
New York

Copyright 1931 by Vincent Nickus
Amsterdam
New York

Price \$1.00

13 pav. Lietuvių liaudies šokiai leidyklos „Vitak-Elsnic“ reklaminiuose lankstinukuose

14 pav. V. Nickaus „Lietuvių šokių albumo orkestrui“ (1914) titulinis lapas

žinojo, ko labiausiai reikia vienos ar kitos etninės bendrijos klausytojams. „Vitak-Elsnic Company“ yra išspausdinusi du lietuviškų šokių rinkinius – 1923 ir 1931 m. Juose po 25 įvairios sudėties orkestrams instrumentuotus kūrinius su atskiromis instrumentų partijomis. 1931 m. reklaminiame lankstinuke greta čekų ir lenkų muzikos leidinių (gaidų knygų) pristatomi ir du lietuviškų šokių muzikos rinkiniai, išsiskiriantys ypač šmaikščia, sąmojinga ir madinga („snappy“) orkestruote. Deja, tiksli aranžuotųjų autorystė, priešingai nei lenkų ar čekų šokių rinkiniuose, čia nenurodoma, tik prie pirmojo rinkinio kartais randame Karelo Echtnerio ir Josepho P. Elsnico pavardes.

Išvados

Pianolų ritinėliai yra mažiau tyrinėtojams žinomas muzikos istorijos tyrimams veik nenaudotas, bet vertingas ir iškalbingas XX a. trečiojo dešimtmečio Amerikos lietuvių muzikinės kultūros šaltinis. Jis atskleidžia plačiosios JAV lietuvių bendruomenės muzikinius prioritetus, muzikos šaltinius, žanrus ir formas, svarbiausius populiarios tautinės muzikos autorius ir jų kūrybą, iki šiol žinotą daugiausia iš spaudinių, gana ribotos kokybės gramofono plokštelių įrašų ar retokų spaudos atsiliepimų. Dėl pianolų ritinėlių šis mūsų tautiečių kultūros dešimtmetis atgimė ir suskambėjo tarsi iš naujo geros techninės kokybės įrašais. Preliminari ritinėlių katalogų ir atgamintų įrašų analizė rodo, kad JAV lietuvių pianolų muzika atkūrė ir keletą dešimtmečių išlaikė tos aplinkos, iš kurios lietuviai išvyko į užjūrio kraštus, garsinį koloritą (*soundscape*), kurio vaizdinį jie atsivežė su savimi ir kuris leido jiems jaustis patogiai ir saugiai. Šis pažįstamų

melodijų skambesys priminė tėvynę, joje likusius artimuosius, tad neatsitiktinai nostalgijos daugelio kūrinių gaidos gerai atliepė tuometes Amerikos lietuvių nuotaikas, jomis liejosi jų viltys ir svajos. Tai vyraujanti liaudies dainų ir šokių muzika ir beveik jos stiliškos rėmų neperžengianti originali smulkių žanrų kūryba. Čia nerasime tuo metu Lietuvoje dar plačiai gyvavusių apeiginių kalendorinių, darbo dainų žanrų, sutartinių, raudų, šūksnių, verkavimų, bet pasitaiko lyrinių, nostalgiskų vestuvinių mergvakario jaunosios graudinimo, piršlybų, jaunimo santykių, dainų, vaišių, baladžių, ilgesingų romanų. Pianolos padėjo išsaugoti ir plačiai paskleisti tarp Amerikos lietuvių tai, kas buvo atsinešta, užfiksavo kūrybinius bandymus plėtoti, varijuoti, vystyti išpopuliarėjusias lietuvių kompozitorių kūrinių, liaudies dainų ir šokių melodijas. Lietuviška pianolų muzika, maitinama liaudies muzikos syvais, padėjo stiprinti tautinę savimonę. Tačiau šioje muzikoje, išlaikiusioje tradicinės muzikos pagrindą, išgirsime ir amerikietiškos kultūros atgarsių – regtaimo, džiaz, fokstroto ritmų ir harmonijų, tarptautinių polkų kapelų, karinių pučiamųjų orkestrų skambesiu. Pianolų muzikos raidą sustabdė JAV ūkio krizė (Didžioji depresija) ir naujų garso įrašymo, atkūrimo ir sklaidos technologijų (gramofono, radijo) plėtra. Nors pianolų istorija ir konstrukcija tarsi iš anksto modeliuoja klausytojo nuostatą apie mechaniską ir dirbtinį šios muzikos skambesį, pasiklausę įrašų, įsitikinsime, kad ji alsuoja gyvybe ir tikru jausmo bei dvasios polėkiu. Į ritinėlius įrašyti kūriniai išsaugojo tarpukario Amerikos lietuvių populiarios muzikinės kultūros palikimą. Dėl pianolų įrašų Amerikos lietuvių muzikinė kultūra tampa artimesnė ir suprantamesnė dabarties klausytojams. Ir kas ypač netikėta ir nelaukta – šie, regis, paprastučiai kūrinėliai

šiandien skamba kaip niekad šiuolaikiškai, moderniai, tam tikras instrumento ribotumas net virsta privalumu, muzikai suteikia originalumo, naujumo.

Nuorodos

- ¹ D. Kučinsko duomenys. Žr. Kučinskas, Darius. „Lietuviška muzika pianolai. Šaltiniai ir katalogas“. In: *Lietuvos muzikologija*, t. 11. Vilnius, 2010, p. 139–151.
- ² Ten pat, p. 141.
- ³ Ten pat, p. 142–143.
- ⁴ ALKA saugomų lietuviškos muzikos ritinelių katalogą parengė Irena Valys, žr. www.lkma.org/pdf_files/muzika_ritinuiuose_archyvas.pdf.
- ⁵ Yra išlikę 1922 ir 1925 metų QRS katalogai.
- ⁶ Žr. *Lietuviška muzika pianolai*. Katalogas. Sudarė Darius Kučinskas. Kaunas: Technologija, 2010.
- ⁷ *Lietuviška muzika pianolai*. Lithuanian music for pianola. Kaunas: Technologija, 2010.
- ⁸ Žilevičius, Juozas. „Pianola“. In: *Lietuvių enciklopedija*, t. 22. Tomą redagavo J. Girnius. Boston, Mass., USA: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1960, p. 437.
- ⁹ Mikėnaitė, Rima. *Harmonizuota lietuvių liaudies daina*. Vilnius: Mintis, 1972, p. 22.
- ¹⁰ Žr. Rėza, L. *Lietuvių liaudies dainos*. t. 2. Paruošė A. Jovaišas. Vilnius: Vaga, 1964, p. 10, 11, 281; melodijos pavyzdys publikuojamas p. 301–302.
- ¹¹ *Dainos Sutaissytos Ant Keturių Balsų*. Surinko Leonas Ereminas. Tilžėje. Išleido P. Mikolainis, 1902, p. 5.
- ¹² Mikėnaitė, Rima. *Harmonizuota lietuvių liaudies daina*. Vilnius: Mintis, 1972, p. 25–26.
- ¹³ „Tie maži Kudirkos kūriniai tiek paveikė mane ir visus mūsų namus, kad dar daugiau ir su didesni uolumu buvo imtasi lietuviškų dalyki“ (LMI, p. 250).
- ¹⁴ Žr. Mikėnaitė, p. 40–41.
- ¹⁵ Žr. Moliušytė, Sandra. *Muzikos pianolai perrašymo ypatumai*. Bakalauro darbas, KTU, 2009, p. 28.
- ¹⁶ Žr. minėtą D. Kučinsko straipsnį, p. 141.
- ¹⁷ Žilevičius, Juozas. *Lietuviai muzikai Vakaruose*. Red. S. K. Jautakaitė. Žilevičiaus vardynas. Stickney, IL, Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla (Lithuanian Library Press), 1999.
- ¹⁸ „200 žaidimų kambaryje ir gryname ore“ (Seinai, 1911), „20 žaidimų kambaryje ir tyrame ore“ (Vilnius, 1912 ir 1914), „Linksmos dainos“ (Chicago, 1913), „Žaidimų vainikas, savybės vakarėliuose ir gegužinėse nupintas“ (Tilžė, 1919) LTI, p. 259.
- ¹⁹ Nickus, Vincent. *Album of Lithuanian dances for orchestra*. Chicago, IL, V. Nickus, 1914.
- ²⁰ žr. [Lista nazwisk mieszkanców XIX-wiecznej Suwalszczyzny](http://www.mem.net.pl/stg/nazwiska.htm). <http://www.mem.net.pl/stg/nazwiska.htm>.
- ²¹ „Vitak-Elsnic“ pirmąjį lietuviškų šokių rinkinį orkestrui parengė ir išleido 1923 m.

Literatūra

- Amerikos lietuvių kultūros archyvas (ALKA). Muzikos fondai ritinėliuose (1914–1921). Parengė Irena Valys, 2009 10 30 www.lkma.org/pdf_files/muzika_ritinuiuose_archyvas.pdf.
- Amerikos lietuvių kultūros archyvas (ALKA). Muzikos fondai ritinėliuose (1920–1928). Parengė I. Valys 2010 03 10. (Originalus pavadinimas: „Lietuviška muzika ritinėliuose, spausdinta U.S.A.“) www.lkma.org/pdf_files/muzika_ritinuiuose_archyvas.pdf.
- Ereminas, Leonas. *Dainos Sutaissytos Ant Keturių Balsų*. Surinko Leonas Ereminas. Tilžėje. Išleido P. Mikolainis, 1902.
- Greene, Victor R. *A passion for polka – old-time ethnic music in America*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1992.
- Keil, Charles, Angeliki V. „Keil with photographs by Dick Blau“. In: *Polka Happiness* (Visual Studies). Philadelphia: Temple University Press, 1992.
- Kučinskas, Darius. „Lietuviška muzika pianolai. Šaltiniai ir katalogas“. In: *Lietuvos muzikologija*, t. 11. Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2010, p. 139–151.
- Lista nazwisk mieszkanców XIX-wiecznej Suwalszczyzny*. <http://www.mem.net.pl/stg/nazwiska.htm>.
- Lithuanian Orchestra Dance Folio No 1*. Echtner, Karel with Joseph P. Elsnic. Vitak-Elsnic Company, 1923 (<http://vitak-elsnic.com/music/vitak-elsnic-publications/band-and-orchestra-folios>).
- Mikėnaitė, Rima. *Harmonizuota lietuvių liaudies daina*. Vilnius: Mintis, 1972.
- Moliušytė, Sandra. *Muzikos pianolai perrašymo ypatumai*. Bakalauro darbas, KTU, 2009.
- Nickus, Vincent. *Album of Lithuanian dances for orchestra*. Chicago, IL, V. Nickus, 1914–1919.
- Petruskaitė, Danutė. „Lietuvių muzikinė veikla JAV“. In: *Lietuvos muzikos istorija. II knyga: nepriklausomybės metai 1918–1940*. Sudarytojas ir ats. redaktorius prof. habil. dr. Algirdas Jonas Ambrazas. Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2009, p. 696–714.
- Petruskaitė, Danutė. „Lietuvių muzikinė veikla JAV 1870–1920 metais“. In: *Tiltai*, 1, 1998, p. 17–32.
- Petrikaitė, Jūratė. „Žvilgsnis į sutautosakėjusias tautinio atgimimo metų ir tarpukario lietuvių kompozitorių dainas“. In: *Tautosakos darbai*, XX(XXVII), 2004, p. 107–114.
- Žilevičius, Juozas. *Lietuviai muzikai Vakaruose*. Red. S. K. Jautakaitė. Žilevičiaus vardynas. Stickney, IL, Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla (Lithuanian Library Press), 1999.
- Žilevičius, Juozas. „Pianola“. In: *Lietuvių enciklopedija*, t. 22. Tomą redagavo J. Girnius. Boston, Mass., USA: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1960, p. 437.
- Žilevičius, Juozas. „Dr. Vincas Kudirka – pirmoji lietuviškos muzikos kregždė“. In: *Aidai*, 1950, p. 21–27.

Summary

Lithuanian music for player piano recorded into player piano rolls is significant and for historical, political, economical and technological reasons a relatively rarely used source in Lithuanian musicology. Music for player piano represent the priorities, musical sources, genres and forms, the main authors and their works of popular musical culture of the American Lithuanian community. From the player piano rolls, the culture of Lithuanian countrymen of the 1920s regained a new life in high technical quality recordings. Preliminary analysis of the player piano roll catalogues and recorded music examples showed that player piano music saved and stored the soundscape of the environment, which the countrymen left in their mother country. An image of the Lithuanian soundscape has been taken overseas and it helped people to feel comfortable and safe: the sound of familiar tunes reminded them of their homeland and the close relatives there and by no accident the nostalgic character of the tunes resonated well the mood of American Lithuanians expressing their emotions, dreams and desires. It was the music of traditional songs and dances and original works of small form stylistically close to the traditional musical ideoms. We cannot find here folkloric genres popular in Lithuania at that time such as calendar songs and games, work songs, polyphonic songs – *sutartinės*, laments, shouting, but lyric, nostalgic wedding songs of the daughter's farewell, matchmaking, youth relationship, drinking songs, ballads and romances are presented. Music

for player piano helped to save and to spread among the American Lithuanians what was brought from the homeland as well as fixed the first attempts to elaborate, vary, recompose popular melodies of Lithuanian songs, dances and original composer's works. Music for pianola fed by traditional music sources helped to strengthen national self-consciousness. Meanwhile, in player piano music one can hear the influence of American culture rhythms and harmonies of ragtime, sounds of international polka ensembles, military bands. The fast development of player piano music was stopped by the Great Depression and the spread of new sound recording, player and transmission technologies (gramophone, radio), jazz, foxtrot, music in the motherland recovered the player recapturing the atmosphere of Lithuanian musical evenings and festivals, which was almost forgotten and presented only by rare publications, poor quality gramophone recordings, and rare mentionings in the press. Although the history of player pianos and their design shape a preconceived attitude in listeners towards the sound of mechanical and artificial music, the recordings reveal lively and emotional effects. Piano rolls preserved the heritage of the popular musical culture of the Lithuanian Americans of the interwar period. Player piano roll recordings bring the musical culture of Lithuanian Americans closer and make it more understandable to the contemporary listener. What is even more surprising and unexpected, the works that seem quite simple now sound modern; and the limitations of the instrument turn into an advantage, providing the music with originality and novelty.